

ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΒENIAMIN ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ

ΕΕΔΙΠ Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Περίληψη

Η επιδίωξη αειφορικής ή βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτή ορίζεται από τους Διεθνείς Οργανισμούς (ΟΗΕ, ΟΟΣΑ, ΕΕ), απαιτεί την ισόρροπη συνεκτίμηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων που κάθε οικονομική απόφαση παράγει. Οι διαχειριστικές αποφάσεις των Διοικήσεων των τραπεζών σχετικά με την καθημερινή τους λειτουργία, αλλά κυρίως οι στρατηγικές αποφάσεις τους σχετικά με τα κριτήρια χρηματοδότησης και την προθυμία ανάληψης επενδυτικού και χρηματοδοτικού κινδύνου, μπορούν να καθορίσουν σε σημαντικό βαθμό τις αντιλήψεις για την αειφορία και να επηρεάσουν καταλυτικά τις σχετικές επιχειρηματικές αποφάσεις. Το άρθρο αυτό παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη και την τρέχουσα πραγματικότητα στις σχέσεις τραπεζών και αειφορίας στο διεθνή χώρο και στην Ελλάδα.

1. Εισαγωγή: Αειφορική ανάπτυξη

Υπάρχουν σήμερα πάνω από εκατό καταγραμμένοι επίσημοι ορισμοί σχετικά με το τι συνιστά αειφορική ανάπτυξη (1, 2) με σημαντικότερο τον ορισμό της Επιτροπής Brundtland (3) που κατέστησε ευρέως γνωστή τη σχετική έννοια. Με βάση τον ορισμό αυτό “αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες”. Ο ορισμός αυτός, παρά την έλλειψη ακρίβειας και πληρότητάς του, ή ίσως εξ αιτίας αυτής, έτυχε ευ-

ρύτατης αποδοχής και αποτελεί σημείο αναφοράς όλων των μετέπειτα σχετικών μελετών. Στα πλαίσια του παρόντος κειμένου ξεχωρίζουμε και παραθέτουμε τον ορισμό των Dovers και Handmer (4) οι οποίοι ορίζουν την αειφορική ανάπτυξη ως “... (την) ικανότητα ενός ανθρώπινου, φυσικού ή μικτού συστήματος να ανθίσταται ή να προσαρμόζεται σε ενδογενείς ή εξωγενείς αλλαγές στο διηνεκές. ...Υπάρχουν τρεις βασικές έννοιες μέσα σε αυτό τον ορισμό, η συνεχής αλλαγή, η αβεβαιότητα και η αλληλεξάρτηση μεταξύ των ανθρώπινων και των άλλων συστημάτων της βιόσφαιρας... Αν η αειφορία είναι ο στόχος, η αειφορική ανάπτυξη είναι η διαδικασία προσέγγισής του”.

Η αειφορική ανάπτυξη, δηλαδή η ισόρροπη περιβαλλοντική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, βαθμιαία ανάγεται σε ένα είδος “επιλεκτικής υποχρέωσης” για ένα ευρύ σύνολο φορέων. Εξ αιτίας του μεγάλου τους αριθμού, μεγέθους και ρυθμών ανάπτυξης, πρωτεύοντα ρόλο μεταξύ τέτοιων φορέων κατέχουν οι επιχειρήσεις (5). Ο εξορθολογισμός της οργάνωσης και λειτουργίας τους προς την υιοθέτηση αειφορικών πρακτικών αποτελεί πλέον άλλοτε στρατηγική προτεραιότητα και άλλοτε νομική επιβολή. Κάτω δε από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μπορεί μεσοπρόθεσμα να αποδειχθεί βελτιωτικός των κυρίαρχων κριτηρίων οικονομικής αξιολόγησης, δηλαδή των αποτελεσμάτων χρήσης και της μετοχικής τους αξίας. Οι αρμόδιοι Διεθνείς Οργανισμοί διεκδικούν την ικανοποίηση των ανωτέρω απαιτήσεων για βιώσιμη λειτουργία από το

σύνολο των επιχειρήσεων, ανεξαρτήτως μεγέθους, αντικειμένου εργασιών, νομικής μορφής ή περιοχής λειτουργίας τους. Στη συνέχεια εξετάζεται η άμεση σχέση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και αειφορίας. Κυρίως όμως εξετάζεται η έμμεση επίδραση που οι τράπεζες μπορούν να έχουν στην προσπάθεια για την επίτευξη εταιρικής αειφορίας μέσω της συνεχούς ανταλλαγής κεφαλαίων και πληροφόρησης με τις χρηματοδοτούμενες επιχειρήσεις, και η αλληλεπίδραση των επιλογών τους στο βαθμό λειτουργικού κινδύνου και των δύο μερών.

2. Η σχέση τραπεζών και αειφορικής ανάπτυξης στο παρελθόν

Οι περισσότερες τράπεζες για πολλά χρόνια αρνούνταν οποιαδήποτε ανάμιξη σε περιβαλλοντικά θέματα, επικαλούμενες το γεγονός ότι κατά τη λειτουργία τους αναλώνουν περιορισμένους φυσικούς πόρους και παράγουν ελάχιστη ρύπανση. Κατά την ίδρυση του Αμερικανικού Business Council for Sustainable Development (BCSD, 1990) κανένας τραπεζίτης δεν συμμετείχε στο ιδρυτικό σχήμα.

Οι πρώτοι χρηματοπιστωτικοί φορείς που αντελήφθησαν – δυσάρεστα – την ύπαρξη προβλήματος στη σχέση τους με το περιβάλλον, ήταν οι ασφαλιστικές εταιρείες των ΗΠΑ. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και μετά, οι περιβαλλοντικές αποζημιώσεις αποτέλεσαν τη “μαύρη τρύπα” του κλάδου με δισεκατομμύρια δολαρίων να καταβάλλονται ετησίως και με εκκρεμούσες απαιτήσεις ύψους 2 τρισ. δολαρίων να σωρεύονται απειλώντας ακόμη και τη βιωσιμότητά του. Σύντομα το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπισαν και οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις της ΕΕ. Ο ασφαλιστικός κλάδος σε συνεργασία με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) διαμόρφωσε ένα καταστατικό που τα μέλη του θα έπρεπε να τηρούν και συνήρρησε στην ανάπτυξη χρηματοδοτικών εργαλείων τα οποία θα επέτρεπαν στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να ελέγχουν και να μειώνουν τους περιβαλλοντικούς

κινδύνους που εγείρονται από τη λειτουργία τους. (6, ch.6)

Οι επαγωγικές επιπτώσεις των παραπάνω ενεργειών για τον τραπεζικό κλάδο δεν άργησαν να γίνουν αντιληπτές. Οι ασφαλιστικές εταιρείες επενδύουν την πλεονάζουσα ρευστότητά τους στις χρηματοοικονομικές αγορές. Έντονες αυξομειώσεις της ρευστότητας αυτής οδηγούν σε κλυδωνισμούς στη ζήτηση, άρα και στην τιμή, των χρηματοοικονομικών προϊόντων που παράγουν και διαχειρίζονται οι τράπεζες. Οι ασφαλιστές άρχισαν να λειτουργούν και ως σύμβουλοι των ασφαλιζομένων επιχειρήσεων προσπαθώντας να μειώσουν το μη συστηματικό λειτουργικό (περιβαλλοντικό) τους κίνδυνο και δημιουργώντας ζήτηση χρήματος για νέες επενδύσεις σε συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης (ΣΠΔ). Το συνολικό κόστος λειτουργίας, ιδίως των ρυπαινοσών και υψηλής επικινδυνότητας επιχειρήσεων, αυξήθηκε σημαντικά επηρεάζοντας τα καθαρά τους αποτελέσματα και αυξάνοντας παράλληλα τη μόχλευσή τους και το βαθμό χρηματοδοτικού κινδύνου για τους πιστωτές τους (ibid, ch.5). Τέλος, ο ασφαλιστικός κλάδος αρνούμενος να αναλάβει την ασφάλιση συγκεκριμένων κινδύνων όπως αυτού της βαθμιαίας ρύπανσης, προσδιορίζει προκαταβολικά ως ιδιαίτερα επικίνδυνη οποιαδήποτε απόπειρα χρηματοδότησης επιχειρήσεων που εμπλέκονται σε ανάλογες δραστηριότητες.

Οι τράπεζες δεν αντελήφθησαν νωρίτερα το επερχόμενο πρόβλημα καθώς το νομοθετικό καθεστώς, τόσο στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης όσο και στις ΗΠΑ (7) ρητά απάλλαξε το δανειοδότη από οποιαδήποτε ευθύνη προέκυπτε από την άστοχη λειτουργία του δανειολήπτη, περιορίζοντας την ευθύνη αυτή στους φορείς (μετόχους, ιδιοκτήτες, managers) της ρυπαίνουσας επιχείρησης. Η νομολογία όμως επέβαλλε διαφορετικές απόψεις που περιληπτικά συνίστανται στο ότι οι τράπεζες θα έπρεπε να επιβάλλουν ρήτρες ελέγχου της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των δανειοδοτούμενων από αυτές ρυπογόνων επιχειρήσεων και ότι εί-

ναι υπεύθυνες για την περιβαλλοντική αποκατάσταση εδάφους που περιήλθε στην κατοχή τους ως εμπράγματα εγγύηση μη αποπληρωθεισών υποχρεώσεων του δανειολήπτη. Η παγκόσμια λειτουργία πολλών αμερικανικών τραπεζών διέχυσε τις παραπάνω απόψεις σε πολλές άλλες χώρες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ένα έγγραφο προς συζήτηση σχετικά με τον προτεινόμενο επιμερισμό του κόστους αποκατάστασης περιβαλλοντικών ζημιών, όπου ενέπλεκε και τον τραπεζικό κλάδο, ήδη από το 1993 (8). Το έγγραφο έτυχε αρνητικής αντιμετώπισης τόσο από εθνικές Ενώσεις Τραπεζών όσο και από εθνικές κυβερνήσεις με επίκληση της πολυπλοκότητας και έντονης διαφορετικότητας των νομικών καθεστώτων κάτω από τα οποία οι τράπεζες λειτουργούσαν στα διάφορα κράτη-μέλη.

Το 1991 το UNEP προχώρησε στην έκδοση ενός κατάλογου όπου καταγράφονταν οι σχετικοί με το περιβάλλον πιθανοί κίνδυνοι που οι δανειστές θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν στο άμεσο μέλλον (9). Ανάλογα με το ισχύον νομικό καθεστώς της περιοχής εμφάνισής τους τέτοιοι κίνδυνοι θα μπορούσαν να αναφέρονται:

- στη δραστική μείωση της αξίας εμπράγματων εγγυήσεων, κυρίως εδάφους και ακινήτων αλλά και παραγωγικού εξοπλισμού, λόγω περιβαλλοντικής υποβάθμισής τους
- στη μειωμένη ικανότητα των δανειοληπτών να καλύψουν τις υποχρεώσεις αποπληρωμής των δανείων τους εφόσον επωμισθούν πρόσθετα κόστη αποκατάστασης περιβαλλοντικών αστοχιών που προέκυψαν από τη λειτουργία τους
- στην πιθανή απόρριψη του δικαιώματος κατάσχεσης λόγω αθέτησης των υποχρεώσεων του δανειολήπτη, εφόσον το προς κατάσχεση πάγιο χαρακτηριστεί από το δανειοδότη επισφαλές και ύποπτο έγερσης διεκδικήσεων περιβαλλοντικών αποζημιώσεων
- σε περίπτωση χρεοκοπίας της επιχείρησης, σε πολλές χώρες (ενδεικτικά ΗΠΑ, Καναδάς) η υποχρέωση αποκατάστασης της ρυπανθείσας περιοχής προΐσταται χρονικά της αποπληρωμής των τραπεζικών υποχρεώσεων της επιχείρησης

➤ στη θεώρηση του πιστωτή ως άμεσα υπόλογου όταν έχει συμμετοχική σχέση με την παρανομούσα επιχείρηση, ή όταν ο ίδιος ή θυγατρικές του επιχειρήσεις έχουν προσληφθεί ως σύμβουλοι από την επιχείρηση αυτή.

Αντιδρώντας στους παραπάνω κινδύνους, 30 τράπεζες συνυπέγραψαν, σε συνεργασία με το UNEP, τη “Δήλωση των Τραπεζών για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη” λίγους μήνες πριν την Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον (1992). Οι υπογράφωντες έφθασαν τους 275 το 2002. Η παραπάνω Δήλωση, όπως αναθεωρήθηκε το Μάιο του 1997 (10) αποτελείται από τρεις ενότητες. Η πρώτη αναγνωρίζει τη σημαντική συνεισφορά που ο χρηματοπιστωτικός τομέας μπορεί να έχει για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης και καταγράφει τη δέσμευση των συνυπογραφουσών επιχειρήσεων να αγωνιστούν προς την κατεύθυνση αυτή. Η δεύτερη αναφέρεται στους τρόπους και τα μέσα υλοποίησης της παραπάνω δέσμευσης. Τέλος η τρίτη ενότητα προχωρεί σε συστάσεις για την ανάγκη συνολικής κίνησης των πιστωτικών ιδρυμάτων προς την κατεύθυνση αυτή και καταγράφει τη συνεχή ενημέρωση, επικοινωνία και συνεργασία όλων των εμπλεκομένων, κυβέρνησης, τραπεζών και ιδιωτών, ως προϋπόθεση επίτευξης του τελικού σκοπού. Η μόνη ελληνική τράπεζα που συμμετείχε στην προσπάθεια αυτή ήταν η Εμπορική (11).

3. Η σχέση τραπεζών και αειφορικής ανάπτυξης σήμερα

Την τελευταία δεκαετία οι περιβαλλοντικές ομάδες πίεσης έχουν κατ' επανάληψη εγγαλέσει τις υπογράφουσες τράπεζες για αθέτηση της υπογραφής τους. Τίμησαν οι υπογράφωντες το παραπάνω μνημόνιο, τη δέσμευσή τους; Το UNEP, σε συνεργασία με την PricewaterhouseCoopers προχώρησε στην υλοποίηση σχετικής έρευνας στην Ευρώπη το 1998. Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν μικτά. Αν και το 90% εκείνων που απάντησαν είχαν δημιουργήσει

τιμήματα Περιβαλλοντικής Διεύθυνσης, λιγότερο από 60% των οργανισμών είχε επίσημα ενσωματώσει τον περιβαλλοντικό κίνδυνο στα κριτήρια πιστοδότησης, μόλις 20% στη στρατηγική διαχείριση του χαρτοφυλακίου τους και 46% εξέδιδαν κάποια μορφή περιβαλλοντικών καταστάσεων στο τέλος χρήσης. Πολύ χειρότερα ήταν τα αποτελέσματα που καταγράφηκαν όταν η έρευνα επαναλήφθηκε από τους ίδιους φορείς στην Αυστραλία (2/2000) καθώς οι 109 από τους 150 χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς που προσεγγίσθηκαν δεν απάντησαν καθόλου στο σχετικό αίτημα και άλλοι 11 αρνήθηκαν γραπτά!

Η Ένωση των Βρετανών Τραπεζιτών είχε ήδη από το 1993 καταγγείλει ως λανθασμένη την άποψη "...ότι οι πιστωτές βρίσκονται σε καλύτερη θέση από άλλους (φορείς) να επηρεάζουν τις προτεραιότητες των επιχειρήσεων... Αυτό συνιστά μία *ουσιώδη παρανόηση* του ρόλου του πιστωτή και του βάθους εμπλοκής του στη διοίκηση των δανειοδοτούμενων επιχειρήσεων" (12). Αν και το UNEP μάλλον διαφωνεί με τη θέση αυτή, είναι γεγονός ότι οι σημερινοί Διοικητές των τραπεζών προσπαθούν να συγκεράσουν τις αυξανόμενες διοικητικές και κοινωνικές απαιτήσεις για καθαρότερο περιβάλλον με την ανάγκη να διατηρήσουν τις επιχειρήσεις τους βιώσιμες και ανταγωνιστικές μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο, απελευθερωμένο και έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπου το ενδιαφέρον για την αειφορία είναι μία παράμετρος μέσα στις πολλές που ανά πάσα στιγμή πρέπει να συνεκτιμηθούν. Η διατήρηση της έμφασης στη βελτίωση των αποτελεσμάτων εφάπτεται με το εταιρικό περιβαλλοντικό ενδιαφέρον κατά κύριο λόγο σε ένα μόνο σημείο: στη μείωση του περιβαλλοντικού κινδύνου των δανειοδοτούμενων επιχειρήσεων. Το κατά πόσο αυτή η "άσκηση στη μείωση των επισφαλών απαιτήσεων" θα ενδυνάμει το μανδύα του πρωτογενούς ενδιαφέροντος και θα επανεξαχθεί από τα τμήματα marketing των τραπεζών ως μία άδολη πρωτοβουλία συνεισφέροντας στην αύξηση των πωλήσεών τους, είναι συνάρτηση της αντίληψης και των απαιτήσεων των τοπικών καταναλωτών. Γεγονός είναι ότι για μία

κερδοσκοπική επιχείρηση οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις παραμένουν παρενέργειες των κύριων αποφάσεών της οι οποίες και λαμβάνονται με οικονομικά κριτήρια.

Το γεγονός αυτό αναγνωρίζει στην επίσημη ιστοσελίδα της (<http://www.envirobank.org>), η Ένωση Περιβαλλοντικών Τραπεζιτών των ΗΠΑ, η οποία δηλώνει ως αποστολή της "Να προστατεύσουμε και να διατηρήσουμε το καθαρό εισόδημα και το ενεργητικό των τραπεζών από την έκθεσή τους σε περιβαλλοντικές ευθύνες, προκύπτουσες από δραστηριότητες δανεισμού και ευρύτερης πίστης, μέσα από την εφαρμογή των αρχών διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου, στις ΗΠΑ και παγκόσμια". Ο ίδιος φορέας όμως στηρίζει και συντονίζει τις δραστηριότητες των μελών του σε μία αρχή: "Το περιβάλλον δεν θα πρέπει να αποτελεί παράγοντα πάνω στον οποίο να στηρίζεται ο τραπεζικός ανταγωνισμός"*.

Η Ένωση εντοπίζει έξι κατηγορίες δραστηριοτήτων που συνεισφέρουν προς την κατεύθυνση αυτή:

1. Δραστηριότητες μείωσης του περιβαλλοντικού κινδύνου
2. Χρηματοδοτήσεις έργων που βελτιώνουν περιβαλλοντικές υποδομές
3. Αναδιοργάνωση-εξορθολογισμό των εσωτερικών διαδικασιών λειτουργίας των τραπεζών
4. Θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης
5. Βελτίωση της εικόνας – και της αποδοχής – της επιχείρησης από τους καταναλωτές
6. Χρηματοδοτήσεις έργων περιβαλλοντικής ωφέλειας, όπως ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και επανάκτηση-αποκατάσταση μολυσμένων περιοχών

Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ομοσπονδία (FBE) έχει πάρει μία σειρά πρωτοβουλιών για επαναπροσδιορισμό των δραστηριοτήτων των μελών της σε μία πιο αειφορική κατεύθυνση. Έτσι η FBE έχει δημιουργήσει μία επιτροπή για τη διαχεί-

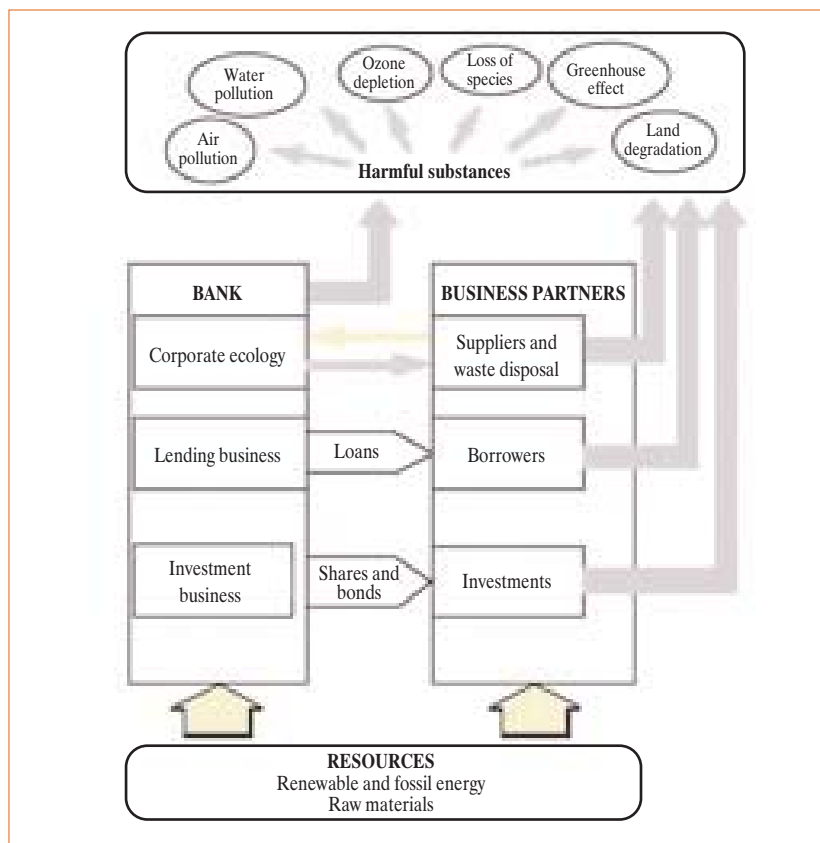
*"...the environment should not be a factor in financial transaction competition. We believe that a healthy environment is one key to a strong economy and that we all benefit far more from a collective strong economy than by individually cutting corners at the expense of the environment" EBA 2002.

ριση Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Θεμάτων όπως το θέμα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης για το ανθρώπινο δυναμικό που εργάζεται στις τράπεζες (www.fbe.be/social_dialogue.html#Events). Έχει επίσης δημιουργήσει εξειδικευμένες ομάδες εργασίας σε επίκαιρα θέματα που επηρεάζουν τα συμφέροντα των μελών της Ομοσπονδίας. Μία τέτοια ομάδα ασχολείται με θέματα προστασίας του περιβάλλοντος από νομική κυρίως σκοπιά, συμμετέχοντας στη διαμόρφωση των ρυθμιστικών πλαισίων καθορισμού των τραπεζικών ευθυνών (liabilities) αποτροπής και αποκατάστασης περιβαλλοντικών ζημιών βάσει της Λευκής Βίβλου της ΕΕ και της αρχής “ο ρυπαίνων πληρώνει” (COM(2002)17). Ενώ οι παραπάνω πρωτοβουλίες είναι σημαντικές, τείνουν να παρακολουθούν αντί να προλαμβάνουν, μέσω υπόδειξης των κατάλληλων δραστηριοτήτων, τις εξελίξεις σε ένα χώρο που μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά το μέλλον των ευρωπαϊκών τραπεζών.

Οι δραστηριότητες για τις οποίες η αναμόρφωση των αντιλήψεων των τραπεζικών ιδρυμάτων θα έχει την περιβαλλοντικά μέγιστη προστιθέμενη αξία, εξετάζονται στις επόμενες παραγράφους.

4. Τραπεζικές δραστηριότητες και άμεσες περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις

Η μεγάλη έκταση και πολυπλοκότητα λειτουργίας των επιχειρήσεων καθιστά αναπόφευκτη την αλληλεπίδρασή τους με το περιβάλλον δημιουργώντας τη δυνατότητα ανάπτυξης περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και κινδύνων. Για τις τράπεζες οι επιβαρύνσεις αυτές μπορεί να είναι άμεσες, δηλαδή να παράγονται από επιλογές, πράξεις ή παραλείψεις του χρηματοπιστωτικού οργανισμού, ή έμμεσες αν προέρχονται από επιλογές άλλων σχετιζομένων μερών όπως οι δανειολήπτες (γράφημα 1). Οι έμ-

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

μεσοί κίνδυνοι μπορούν να οδηγήσουν σε χρηματικές απώλειες ανάλογες του μεγέθους της χρηματοδότησης ή επένδυσης στην οποία είχε προβεί το πιστωτικό ίδρυμα. Οι άμεσοι κίνδυνοι περιλαμβάνουν γεγονότα όπως περιβαλλοντική ρύπανση στις εγκαταστάσεις του πιστωτικού ιδρύματος ή των θυγατρικών του, κακή διαχείριση ενεργειακών πόρων και νερού, πρόστιμα λόγω έλλειψης συμμόρφωσης με την ισχύουσα νομοθεσία σε θέματα ανακύκλωσης και διάθεσης παγίων (H/Y, εκτυπωτών, telex, fax, οχημάτων) μετά το τέλος της ωφέλιμης ζωής τους (13). Τόσο η Citigroup (14) όσο και η Bank of America (15) περιγράφουν αναλυτικά στις ετήσιες περιβαλλοντικές εκθέσεις τους την οικονομία σε χρηματικούς και φυσικούς πόρους που έχει επιτύχει η υιοθέτηση απλών πρακτικών, όπως η αμφίπλευρη φωτοτύπηση του χρησιμοποιούμενου χαρτιού, από τις επιχειρήσεις τους. Αντίστοιχες οικονομίες καταγράφουν μελέτες άλλων τραπεζικών ιδρυμάτων για θέματα νερού, ενέργειας, εξοπλισμού, αλλά και επιλογής του χώρου εγκαταστάσεων και των προμηθευτών τους. Πέρα από το προφανές οικονομικό της κόστος η αγνόηση των παραπάνω θεμάτων θα έχει αρνητική επίδραση στην αποτίμηση των υλικών και άυλων παγίων, στο καλό όνομα, και τελικά στη μετοχική αξία της επιχείρησης.

5. Τραπεζικές δραστηριότητες και έμμεσες περιβαλλοντικές ευκαιρίες

Το γεγονός ότι όλοι οι μεγάλοι τραπεζικοί όμιλοι, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, περιλαμβάνουν και ασφαλιστικές επιχειρήσεις καταδεικνύει από μόνο του την άμεση συνάφεια μεταξύ της συχνότητας και έντασης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των επιπτώσεών τους στα ενοποιημένα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα του ομίλου. Η συνάφεια αυτή θα γίνεται εντονότερη όσο θα αυξάνεται ο βαθμός ενδιαφέροντος και πληροφόρησης του κοινού και όσο θα γίνεται αυστηρότερο το σχετικό θεσμικό πλαίσιο.

Ταυτόχρονα, όλοι οι μεγάλοι τραπεζικοί όμιλοι ελέγχουν και διαχειρίζονται εταιρείες Αμοιβαίων Κεφαλαίων (ΑΚ) οι οποίες τα τελευταία έτη ανταγωνίζονται στην προσπάθεια δημιουργίας καινοτόμων προϊόντων, διακριτών από αυτά των ανταγωνιστών τους. Ένας χώρος που μένει σχετικά ανεκμετάλλευτος στην Ελλάδα, αλλά αξιοποιείται δυναμικά στο εξωτερικό, είναι η δημιουργία ΑΚ που να επενδύουν με περιβαλλοντικά κριτήρια. Ως βάση σύστασης επιλογής, διακράτησης ή πώλησης των μετοχών που συμμετέχουν στα χαρτοφυλάκια των ΑΚ αυτών παραμένουν τα ποσοτικά κριτήρια της κερδοφορίας και του βαθμού κινδύνου τους. Συνοδεύονται όμως από μία σειρά ποιοτικών κριτηρίων. Τα κριτήρια αυτά περιλαμβάνουν:

- Την ύπαρξη δηλωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής από την επιχείρηση
- Την έκδοση ελεγμένων περιβαλλοντικών καταστάσεων
- Την εφαρμογή από την επιχείρηση ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) όπως το ISO14001 ή το EMAS
- Την πρωτογενή αξιολόγηση των περιβαλλοντικών κινδύνων που σχετίζονται με την παραγωγική διαδικασία (ρυπαντές, μέτρα ελέγχου, βελτιώσεις)
- Την προοπτική επιτυχίας τέτοιων προϊόντων με βάση τη σχετική ζήτηση

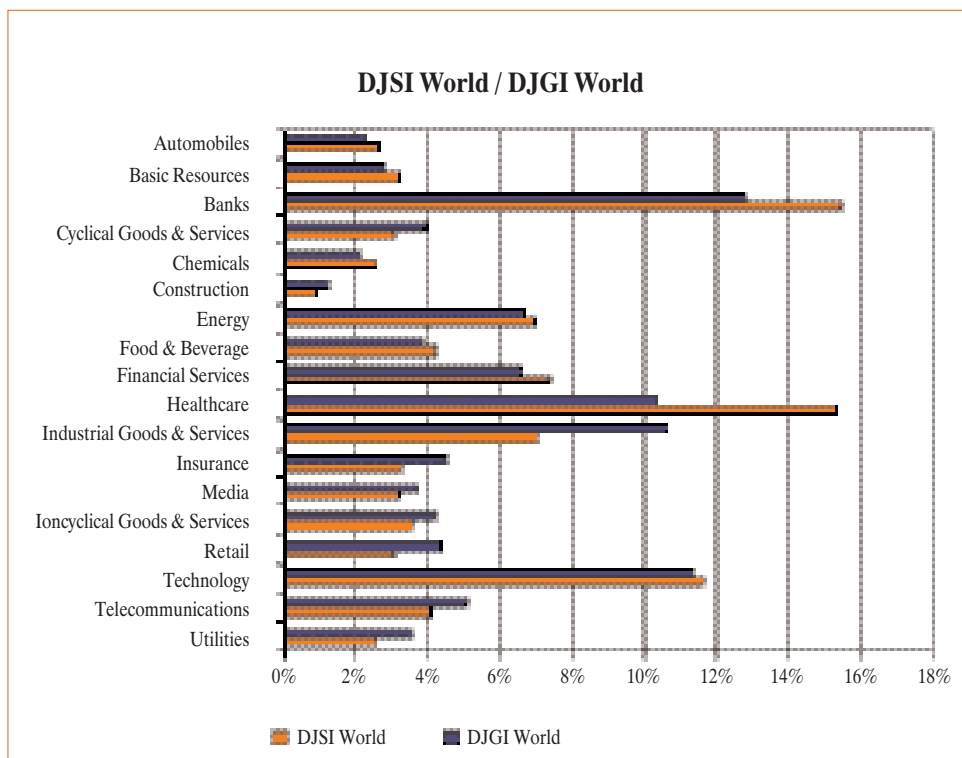
Η ανάπτυξη μιας αγοράς κεφαλαίων για περιβαλλοντικές-ηθικές επενδύσεις (socially responsible investment, SRI) είναι μία άλλη ευκαιρία αμοιβαίου οφέλους (win-win) για τις τράπεζες και το περιβάλλον. Τέτοια κεφάλαια επενδύουν σε επιχειρήσεις που εγγυώνται την ικανοποίηση μιας σειράς περιβαλλοντικών, κοινωνικών και ηθικών κριτηρίων, συνεκτιμώντας τις οικονομικές προσδοκίες του επενδυτή με τις επιπτώσεις των επενδυτικών επιλογών του στη βιώσιμη ανάπτυξη. Με μακρά παράδοση και αυξανόμενη ζήτηση στις ΗΠΑ, τα προϊόντα αυτά έτυχαν περιορισμένης αποδοχής όταν μεταφευτεύτηκαν πριν μία δεκαετία στην Ευρώπη και παραμένουν άγνωστα ακόμη και σήμερα στην Ελλάδα δημιουργώντας μία επιχειρηματική ευκαιρία για τις τράπεζες που θα καινοτομήσουν σχετικά.

Η προσδοκία ανταμοιβής των επιχειρήσεων που λειτουργούν αιθεροδικά από το επενδυτικό κοινό, οδήγησε από το 1999 στο σχηματισμό των Dow Jones Sustainability Indexes (DJSI, www.sustainability-indexes.com). 24 τέτοιοι δείκτες παρακολουθούν τις χρηματοοικονομικές επιδόσεις επιλεγμένων εταιρειών, ηγέτιδων στο χώρο της ανάπτυξης και εφαρμογής αιθεροδικών πρακτικών, και τροφοδοτούν τους διαχειριστές κεφαλαίων που έχουν αποκτήσει σχετικό δικαίωμα (license), με αξιόπιστη και αντικειμενική σχετική πληροφόρηση. 300 επιχειρήσεις από 59 κλάδους, ενεργές σε 34 χώρες, με συνολική κεφαλαιοποίηση ύψους 3 τρισ. δολαρίων συμμετέχουν στους δείκτες αυτούς. Το γεγονός ότι ο κλάδος με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στο σύνολο των δεικτών είναι ο τραπεζικός (**γράφημα 2**) αποδεικνύει την αποδοχή της σχέσης τραπεζών και περιβάλλοντος από τους παγκόσμιους ηγέτες του χώρου, οι οποίοι και προσαρμόζουν ανάλογα τις στρατηγικές τους σε θέματα συγχωνεύσεων, εξαγορών, διαχείρισης ενεργητικού και βέβαια εκτί-

μησης του επιχειρηματικού λειτουργικού κινδύνου. Οι πολύ πρόσφατες συνεργασίες της Citigroup με το Rainforest Action Network (22.1.2004) για μείωση της παράνομης υλοτομίας και αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών (16) καθώς και της HSBC με την WWF και την Earthwatch στα πλαίσια του προγράμματος “Επενδύοντας στη Φύση” 2/2004 (17) για τη διάσωση απειλούμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας απλώς επικυρώνουν την παραπάνω απόδειξη.

6. Η σχέση τραπεζών-περιβάλλοντος στην ελληνική πραγματικότητα

Οι ελληνικές τράπεζες φαίνεται να έχουν αποδεχθεί σχετικά πρόσφατα την παραπάνω πραγματικότητα και να προχωρούν βαθμιαία προς τους αναγκαίους μετασχηματισμούς. Στην ιστοσελίδα της, η ETE δημοσιεύει την επίσημη διακήρυξη της περιβαλλοντικής πολιτικής της και αναφέρεται στην πρόθεσή της για ανάπτυξη ΣΠΔ και επίτευξη συ-

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

γκεκριμένων περιβαλλοντικών δεικτών για τις βασικές της λειτουργίες καθώς και για την εφαρμογή αντίστοιχων αρχών στις πιστοδοτικές και επενδυτικές της δραστηριότητες (18). Η, πρωτοπόρος ως προς την ένταξή της στο αρχικό forum του UNEP, *Εμπορική Τράπεζα* προχώρησε πρόσφατα (30.1.2004) στην υιοθέτηση περιβαλλοντικής πολιτικής, που μέσα από 15 σημεία έχει σκοπό να βελτιώσει την οικολογική αποδοτικότητα της τράπεζας, να ελαχιστοποιήσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη λειτουργία της αλλά και να αξιοποιήσει σχετικές επιχειρηματικές ευκαιρίες (19). Η *Alpha Bank* στην ετήσια κατάστασή της για το 2002 αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στις κοινωνικές και πολιτισμικές δραστηριότητες της και ένα ακόμη κεφάλαιο στη διαχείριση κινδύνων γενικά. Η *Τράπεζα Πειραιώς* στην επίσημη ιστοσελίδα της αναφέρεται περιορισμένα σε θέματα εταιρικής διακυβέρνησης και στις πολιτισμικές δραστηριότητες του αντίστοιχου Ιδρύματός της. Αντίθετα, η *EFG Eurobank Ergasias* έχει εκτεταμένη αναφορά σε θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και περιβάλλοντος στην ιστοσελίδα της (20).

Κοινός τόπος, ωστόσο, της παραπάνω αναφοράς με τις υπόλοιπες ανιχνευθείσες είναι η πλήρης απουσία αριθμητικών στοιχείων τα οποία θα αντικειμενοποιούσαν τους ισχυρισμούς των φορέων και θα επέτρεπαν διαχρονικές και διετairικές συγκρίσεις. Οι τράπεζες που πραγματικά δεσμεύονται διοικητικά στην επίτευξη αιφρορικών στόχων θα πρέπει να ξετάσουν σοβαρά την αναγκαιότητα αυτή. Για τους ερευνητές που κινούνται στο σχετικό χώρο, ισχυρισμοί που δεν συνοδεύονται από – ελεγμένα – αριθμητικά στοιχεία είναι τόσο πειστικοί όσο και οι ισχυρισμοί για θετικά οικονομικά αποτελέσματα που δεν συνοδεύονται από ελεγμένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Καμία ελληνική τράπεζα δεν έχει πιστοποιηθεί μέχρι στιγμής με κάποιο ΣΠΔ ευρείας χρήσης όπως το ISO14001 ή το EMAS και καμία τράπεζα δεν έχει κοινοποιήσει σχετική πρόθεσή της. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα επίσης, παρά τις σχετικές εξαγ-

γελίες του τότε πρωθυπουργού Κ. Σημίτη στην ομιλία του στα εγκαίνια της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (2003), δεν προσφέρει κάποια διακριτή και θεσμοθετημένη μορφή “πράσινων” προϊόντων που να τυγχάνουν ευνοϊκής φορολογικής αντιμετώπισης και να έχουν ως στόχο τη χρηματοδότηση επενδύσεων με υψηλή περιβαλλοντική προστιθέμενη αξία. Σε πρόσφατη εμπειρική μελέτη για τη διοίκηση ποιότητας στον τραπεζικό τομέα, το κριτήριο της αιφρορικής συμπεριφοράς των τραπεζών δεν περιείχονταν καν μεταξύ των κριτηρίων που τέθηκαν προς αξιολόγηση από τους πελάτες των τραπεζών (21). Ακόμα και έτσι όμως, τον υψηλότερο μέσο όρο σπουδαιότητας αποκόμισε το κριτήριο της καθαριότητας, η ενδοεπιχειρησιακή εκδοχή του σεβασμού προς το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον που διεκδικούν οι πελάτες από τις τράπεζες. Πολλά άλλα κριτήρια που προμοδοτήθηκαν σε αυτήν καθώς και σε άλλες συναφείς έρευνες έχουν μία εγγενή περιβαλλοντική διάσταση στο εσωτερικό τους όπως, ενδεικτικά, η καλή φήμη, το αποδοτικό περιβάλλον εργασίας και η ολοκληρωμένη ποικιλία προϊόντων.

7. Επίλογος

Θα κλείσουμε τη συνοπτική παρουσίαση της σχέσης τραπεζών και βιώσιμης ανάπτυξης με μία σημαντική παρατήρηση. Σε χώρες με αυξημένο αριθμό μεγάλων και πολύ μεγάλων επιχειρήσεων και με ισχυρή θεσμική και γνωστική υποστήριξη των επιχειρήσεών τους, ο ρόλος των τραπεζών παραμένει σημαντικός, αλλά πάντως συμπληρωματικός των αυξημένων δυνατοτήτων που έχουν οι επιχειρήσεις που λειτουργούν εκεί. Ο ρόλος αυτός όμως γίνεται καταλυτικός σε χώρες, η ραχοκοκκαλιά του παραγωγικού ιστού των οποίων αποτελείται από μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όπως η Ελλάδα. Η έλλειψη πρωτογενούς πληροφόρησης των φορέων των επιχειρήσεων στην περίπτωση αυτή καθιστά τις τράπεζες πολύτιμους εταίρους στην καθοδήγηση των επιχειρήσεων προς τις κατάλληλες επιλογές

ελαχιστοποίησης του αναλαμβανόμενου κινδύνου και μεγιστοποίησης της παρούσας αξίας τους. Η σύμπτωση των συμφερόντων τράπεζας και πελάτη και η αντίληψη των χρηματοδοτούμενων επιχειρήσεων ως συνεργατών των τραπεζών είναι σχετικά νέα στην ελληνική πραγματικότητα και έγινε σαφέστατη το 2002, όταν για πρώτη φορά το ΥΠΕΘΟ, στα πλαίσια των ΠΕΠ Μεταποίησης και Τουρισμού, θεσμοθέτησε το ρόλο των τραπεζών ως συμβούλων και αξιολογητών των προτάσεων των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων (22). Η μεγάλη ανταπόκριση και η αυξημένη αποτελεσματικότητα του νέου αυτού σχήματος, έβαλαν τις βάσεις για μία συνεργασία η ευόδωση της οποίας θα ανοίξει νέες προοπτικές στην αντίληψη των σχέσεων τραπεζών και επιχειρήσεων προς αμοιβαίο όφελός τους αλλά και προς όφελος του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος εντός των οποίων και οι δύο λειτουργούν.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. WBCSD, (1999), "Glossary of Sustainable Development", USA.
2. Raniga I. and Treloar G., (2000), "A Context for Participation in Sustainable Development", Environmental Management, Vol. 26, No. 4, pp. 349-361.
3. World Commission on Environment and Development, (1987), "Our Common Future", Oxford University Press, GB.
4. Dovers S. and Handmer J., (1992), "Uncertainty, Sustainability and Change", Global Environmental Change, Vol 2, No. 4, pp. 262-276.
5. Welford R., (1994), "Environmental Strategy and Sustainable Development: The Corporate Challenge for the 21st Century", Routledge, London UK.
6. Schmidheiny S. and Zorraquin F., (1996), "Financing Change", MIT pap ed., 1998, USA.
7. Ενδεικτικά U.S. Comprehensive Environmental Response, Compensation and Liability Act (CERCLA γνωστό και ως Superfund, 1980).
8. European Commission, (1993), "Remedying Environmental Damage", Discussion paper, Com(93)47, Βαυξέλλες.
9. Vaughan, (1993), "Greening Financial Markets", όπως αναφέρεται στο (6) παραπάνω.
10. United Nations Environmental Programme, (1997), "Statement by Financial Institutions on SD", UNEP, USA.
11. www.biopolitics.gr/HTML/PUBS/Ukraine98/Kanonis.html
12. British Bankers Association, "Banks and the Environment", Λονδίνο, 1993.
13. Weiler et al, (1997), "Review of Environmental risk Management at Banking Institutions and Potential Relevance of ISO14000", Working Paper, research Triangle Institute (RTI Project no 5774-4), Ca. USA.
14. Citigroup and Environmental Defense, (1999), "Copy paper: Hidden costs, Real opportunities", Project Report.
15. Bank of America, (2000), "Environmental Progress Report".
16. www.citigroup.com/citigroup/environment/initiatives.htm
17. www.hsbc.com/investinginnature
18. www.nbg.gr/social.asp?P_ID=608&ord=2
19. UNEP-FI E-bulletin, (2/2004), "Greek UNEP-FI Member Unveils Environmental Policy" issue 26, προσβάσιμο από την ιστοσελίδα www.unepfi.net/ebulletin
20. www.eurobank.gr/europortal/content/europortal/gr/content/home/default.asp
21. Σπάθης Χ., Πετρίδου Ε. και Γλαβέλη Ν., (2003), "Διοίκηση Ποιότητας στον Τραπεζικό Τομέα", Δελτίο ΕΕΤ, τεύχος 32, α' τριμ. 2003, σελ. 101-110.
22. http://www.ypetho.gr/ypourgeio/pax_pr_20020912.asp

